

УДК 376.1-056.264:373.2

ОЛЕКСАНДРА КУЗЕНКО, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри українознавства і філософії, Івано-Франківський
національний медичний університет, Україна
ORCID ID: 0000-0003-1900-1196
okuzenko@ifnmti.edu.ua

ЛЮДМИЛА МАЦУК, кандидат педагогічних наук, професор кафедри
теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти, Карпатський
національний університет імені Василя Стефаника, Україна
ORCID ID: 0000-0003-0472-6813
plo4447@ukr.net

НАДІЯ КРАВЕЦЬ, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії
та методики дошкільної і спеціальної освіти, Карпатський
національний університет імені Василя Стефаника, Україна
ORCID ID: 0000-0003-4334-1414
Kravets.nadiia@pnu.edu.ua

МОНТЕССОРІ-СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ДІЄВИЙ ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ВИХОВАНЦІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

OLEXANDRA KUZENKO, Candidate of Pedagogical Sciences,
Docent of the Department of Ukrainian Studies and Philosophy,
Ivano-Frankivsk National Medical University, Ukraine
LYUDMILA MATSUK, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate
Professor of the Department of Theory and Methodology of Preschool and
Special Education Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ukraine
NADIYA KRAVETS, PHD in Pedagogy, Associate Professor of the Department
of Theory and Methodology of Preschool and Special Education Vasyl
Stefanyk Carpathian National University, Ukraine

THE MONTESSORI ENVIRONMENT AS AN EFFECTIVE TOOL FOR SUPPORTING SPEECH DEVELOPMENT IN PRESCHOOLERS

У статті обґрунтовано значення Монтессорі-середовища в корекції розвитку мовлення вихованців ЗДО старшого дошкільного віку. Акцентовується, що вихователями Монтессорі-середовища використовується для проведення як індивідуальних, так і групових ігор-занять з метою корекції проблемних сторін мовлення дітей із ЗНМ. Доведено, що ігри-заняття позитивно впливають на: автоматизацію та розрізнення звуків; формування словникового запасу; формування зв'язного мовлення; розвиток психічних процесів, активізацію функціонування слухового та зорового аналізаторів старших дошкільників із ЗНМ. Ураховано, що основна робота з логокорекції проводиться логопедом, а вихователі ви-

конують допоміжну функцію і можуть залучати батьків для вирішення проблем мовленнєвого розвитку дітей.

Ключові слова: корекція мовлення, старший дошкільний вік, Монтессорі-середовище, сенсорний розвиток, ігри-заняття.

Summary. The article substantiates the significance of the Montessori environment in correcting speech development in older preschool children attending early childhood education institutions. It is emphasized that educators can effectively use the Montessori environment to organize both individual and group play-based learning activities aimed at overcoming speech difficulties in children with general speech underdevelopment. Such activities have a positive impact on sound automation and differentiation, vocabulary

development, the formation of coherent speech, and the development of cognitive processes. They also contribute to enhancing auditory and visual perception in older preschool children with general speech underdevelopment.

At the same time, the primary work on speech correction is carried out by a speech therapist, while educators perform a supportive role and may involve parents in addressing their children's speech development difficulties.

Key words: speech correction, preschool age, Montessori environment, sensory development, play-based learning activities.

Мета: охарактеризувати Монтессорі-середовище як дієвий засіб корекції мовленнєвого розвитку вихованців закладів дошкільної освіти.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Методу Марії Монтесорі відводиться важливе місце в сучасній освітній системі як дієвому чиннику сенсорного розвитку дитини, становлення її особистості в дошкільному віці. Дидактичні принципи Монтесорі передбачають створення спеціального розвивального середовища, у якому завдяки самостійній діяльності дитини забезпечується розвиток усіх її психічних процесів, у тому числі й мовлення. Під час маніпуляцій з дидактичними матеріалами, які впливають на сенсорну сферу дошкільників, відбувається розвиток волі, розуму, уяви. Це становить основу розумових дій (узагальнення, класифікації, порівняння і зіставлення), а також засвоєння сенсорних еталонів, що важливо у формуванні мовлення.

Аналіз досліджень і публікацій.

У працях сучасних українських авторів є чимало публікацій, присвячених науковому аналізу різних аспектів виховання і навчання за методом Марії Монтесорі. Сучасна дослідниця М. Міленіна зазначає, що в основу виховання видатною італійською педагогінею покладено підготовку дитини шляхом саморозвитку, оскільки вчена вбачала в ній активну особистість, здатну до спонтанного саморозвитку (Міленіна, 2020). У праці Б. Жебровського описано українську модель освітнього закладу Марії Монтесорі (Жебрівський, 2005); М. Головка визначає професійні функції і освітні завдання педагогічної діяльності фахівців, котрі працюють у системі М. Монтесорі (Головка, 2005); З. Борисовою обґрунтовано актуальність педагогічної спадщини М. Монтесорі в сучасних умовах (Борисова, 2006); В. Даниленко аргументовано ефективність застосування методу Марії Монтесорі в навчанні і вихованні сучасних дітей (Даниленко, 2002) та інші.

Серед основних положень методу Марії Монтесорі сучасні вчені відзначають:

- надання дитині свободи під час її зростання, оскільки вона розуміє, що їй довіряють, дають можливість обирати, допускати власні помилки, які може одразу ж самостійно виправити; сама вирішує, що хоче пізнати і час опанування новими знаннями;

яким чином діяти в різних обставинах і як подолати труднощі тощо;

- забезпечення відповідності навчання індивідуальним потребам і можливостям дитини, адже кожний малюк є особливим і потребує індивідуального підходу;

Виклад основного матеріалу дослідження. У педагогічній концепції М. Монтесорі важливе місце відводиться подоланню проблемних аспектів мовленнєвого розвитку в контексті сенсорного виховання дітей з особливими освітніми потребами. Видатна лікарка-педагогиня відзначила взаємозв'язок між станом мовлення дитини, розвитком інтелекту та сформованістю її дрібної моторики. У наукових працях вченої наголошено, що сенсорний розвиток має важливе значення в дошкільному віці, адже пізнання дитиною довкілля розпочинається саме із сенсорних процесів. Вони забезпечують необхідні передумови для розвитку складніших пізнавальних процесів, зокрема і мовлення.

Успішність мовного розвитку дошкільників безпосередньо залежить від рівня сенсорного (сенсомоторного) розвитку, тобто від того, наскільки дитина опановує сенсорні еталони. У зв'язку з тим, що кожний віковий етап розвитку характеризується різним ступенем чутливості, на кожному віковому щаблі виникають сприятливіші умови для подальшого нервово-психічного розвитку, а відтак і мовлення. Відповідно до принципів педагогічної системи Марії Монтесорі для досягнення корекційно-розвивальної мети передбачено створення спеціального освітнього середовища, яке є важливим чинником реалізації можливостей і потреб особистісного розвитку дитини. У процесі самостійної ігрової діяльності та маніпуляцій з дидактичним матеріалом у Монтесорі-середовищі, а також завдяки їх впливу на сенсорну сферу дитини активізується розвиток психічних процесів, які стають відправною точкою для функціонування таких мислительних операцій, як узагальнення, класифікація, порівняння і зіставлення; засвоєння сенсорних еталонів тощо (Онишук, 2012).

За методикою М. Монтесорі, розвивальне середовище розділяється на декілька зон. Зонування Мон-

тессорі-середовища цілком задовільняє потребу дітей в ігровій та руховій активностях, розвиваючи просторову орієнтацію, мислення, увагу, пам'ять, мовлення. Структура цього спеціально організованого середовища складається з таких зон:

- практичного життя (забезпечує розвиток дрібної моторики, координації рухів і умінь самообслуговуватися);

- сенсорного розвитку (удосконалення і розвиток сенсорних відчуттів, їх мовленнєвий опис);

- "космосу" – історії, природи та культури (формування основ природознавства, історії тощо; розвиток мовлення);

- зони мови (підготовка до письма та читання, розвиток мовних навичок);

- математики, що вчить дітей елементарним математичним поняттям;

- художньої творчості (розвиток дрібної моторики та художніх здібностей дітей).

При створенні ефективного розвивального середовища важливо, щоб усі дидактичні матеріали були доступними для дитини. Вони мають розміщуватися таким чином, щоб вона могла все необхідне взяти самостійно. Предмети можуть знаходитися на полицях, у спеціальних лоточках чи на тацях на висоті дитячого зросту. Щойно дитина відпрацює певну навичку, матеріал необхідно замінювати. Для занять обов'язково має бути дитячий столик і стільчик, а також такі побутові речі, як зубна щітка і зубна паста, черевик зі шнурками тощо. Вони використовуються для навчання навичок самообслуговування (Міленіна, 2020).

Монтесорі-середовище може застосовуватися вихователями ЗДО для проведення як індивідуальних, так і групових ігор-занять з метою корекції проблемних сторін мовлення дітей із ЗНМ. Такого типу ігри-заняття позитивно впливають на: автоматизацію та розрізнення звуків; формування словникового запасу; формування зв'язного мовлення; активізацію функціонування слухового та зорового аналізаторів; пізнавальну діяльність та мовленнєву активність старших дошкільників із ЗНМ.

При цьому обов'язково враховується, що основна робота з логоко-

реції покладається на логопеда, а вихователі виконують допоміжну функцію і можуть залучати батьків для вирішення проблем мовленнєвого розвитку їх дітей. Так, завдяки використанню блоків циліндрів Монтессорі діти із ЗНМ навчаються візуально диференціювати й порівнювати розміри предметів: у першому блоці – циліндри розрізняються за висотою; у другому – за діаметром; у третьому – за висотою і діаметром (циліндр найвищий з найбільшим діаметром); у четвертому – циліндри відрізняються висотою і діаметром (з найбільшим діаметром і найнижчий). Їх використання позитивно впливає на розвиток дрібної та великої моторики, рухової координації, концентрацію уваги, зорової пам'яті, а також орієнтування на площині та у просторі.

Під час гри-заняття в Монтессорі-середовищі вихователі працюють над розвитком умінь: 1) групувати предмети за певними ознаками; 2) зіставляти і порівнювати предмети ("Чим відрізняються?", "Чим схожі?"); 3) упорядковувати об'єкти за ознакою зростання чи спадання; 4) класифікувати за розміром, кольором, формою (основною ознакою).

У ході ігрової діяльності дітей вихователям доцільно спостерігати за такими проявами в поведінці, як наявність: інтересу до гри; здатності самостійно обирати гру; уміння використовувати у грі правильно вибраний матеріал; улюблених ігор; здатності самостійно та в колективі організувати ігрову діяльність; уміння застосовувати у грі різні сторони мовлення.

Задля активізації розвитку мовлення старших дошкільників із ЗНМ під час групової гри-заняття в Монтессорі-середовищі вихователям доцільно:

- створювати між дітьми спонтанні мовленнєві ситуації;
- моделювати мовленнєві ситуації (дорослий – дитина);
- поєднувати процеси слухання та говоріння;
- заохочувати до невимушеної мовленнєвої діяльності;
- використовувати під час гри діалог;
- супроводжувати мовлення дітей своїм мовленням;
- застосовувати різні види Монтессорі-матеріалу для покращення мов-

лення.

В індивідуальній роботі вихователям слід керуватися низкою правил. По-перше, необхідно враховувати складність мовленнєвих порушень у підборі мовленнєвого матеріалу. По-друге, мовленнєвий матеріал добираться за ступенем ускладнення для закріплення звуковимови, а також для словникової роботи та розвитку зв'язного мовлення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, організація і використання Монтессорі-середовища в ЗДО для проведення вихователями спеціальних ігрових занять забезпечують необхідні освітні умови для корекції мовленнєвого розвитку вихованців. У сучасних реаліях доцільно здійснювати й облаштування Монтессорі-середовища в укрітті, оскільки як для загального розвитку дитини, так і корекційної допомоги дітям із ЗНМ необхідне безпечне, комфортне середовище, у якому вони заохочуються до самостійності, творчості та пізнання довкілля.

Подальші дослідження можуть зосереджуватися на теоретико-методологічному обґрунтуванні доцільності ознайомлення батьків дітей із ЗНМ з можливостями корекції їх мовленнєвого розвитку шляхом використання елементів Монтессорі-середовища в домашніх умовах.

ЛІТЕРАТУРА

- Борисова, З. (2006). Спадщину Марії Монтессорі – сучасним дошкільним закладам. *Дошкільне виховання*, 9, 6–7.
- Даниленко, В. (2002). Коштовна спадщина Марії Монтессорі. *Зарубіжна література в навчальних закладах*, 6, 59–61.
- Головко, М. (2005). Професійна підготовка педагогів до роботи за зарубіжними альтернативними технологіями. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету*, 2, 144–156.
- Жебровський, Б. (2005). Українська модель школи Марії Монтессорі. *Початкова школа*, 5, 42–44.
- Звекова, В. (2021). Використання методики М. Монтессорі для розвитку мовлення дитини. *Науковий вісник*

Ізмайльського державного гуманітарного університету, 53, 66–73.

Міленіна, П. (2020). Сенсорний розвиток дитини дошкільного віку: сутність педагогічної технології М. Монтессорі. *Освітні розвідки*, 1 (84), 118–125.

Онищук, Н. П. (2012). Роль сенсорного виховання у розумовому розвитку дітей дошкільного віку: передовий педагогічний досвід. Сквира. 168 с.

Родненок, М. Є. (2016). Монтессорі-освіта: актуальність, тенденції та перспективи розвитку. *Збірник наукових праць СумДПУ імені А. С. Макаренка*, 10 (64), 279–290.

REFERENCES

- Borysova, Z. (2006). Spadshchynu Marii Montessori – suchasnym doshkilnym zakladam. *Doshkilne vykhovannia*, 9, 6–7.
- Danylenko, V. (2002). Koshtovna spadshchyna Marii Montessori. *Zarubizhna literatura v navchalnykh zakladakh*, 6, 59–61.
- Holovko, M. (2005). Profesiina pidhotovka pedahohiv do roboty za zarubizhnymy alternatyvnymy tekhnolohiiamy. *Zbirnyk naukovykh prats Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, 2, 144–156.
- Milenina, P. (2020). Sensorny rozvytok dytyny doshkilnoho viku: sutnist pedahohichnoi tekhnolohii M. Montessori. *Osvitni rozvidky*, 1 (84), 118–125.
- Onyshchuk, N. P. (2012). Rol sensornoho vykhovannia u rozumovomu rozvytku ditei doshkilnoho viku: Peredovi pedahohichni dosvid. Skvyra. 168 s.
- Rodnenok, M. Ye. (2016). Montessori-osvita: aktualnist, ten-dentsii ta perspektyvy rozvytku. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, 10 (64), 279–290.
- Zhebrovskiy, B. (2005). Ukrainska model shkoly Marii Montessori. *Pochatkova shkola*, 5, 42–44.
- Zviekova, V. (2021). Vykorystannia metodyky M. Montessori dlia rozvytku movlennia dytyny. *Naukovyi visnyk Izmail'skoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu*, 53, 66–73.

Стаття надійшла 17.03.2026 р.

